

VÁMOS ÉVA

Közel fél évszázados a Technikatörténeti Szemle

Megjelenésének közel fél évszázada alatt a Technikatörténeti Szemle volt a magyar műszaki muzeológia és a hazai tudomány- és technikatörténeti kutatások egyetlen folyamatosan megjelenő és folyamatosan megújuló fóruma. A szerző a búcsúzó szívfájdalmával ír a lap szerkesztőiről, változó számú szerkesztőbizottságáról, rovatairól, a közleményekről szakterületenkénti bontásban. Végül az egyes számok érdekesebb szócikkjeit és azok szerzőit sorolja fel, ízelítőt adva a cikkek és szerzőik sokféleségéről. Kitekintést ne várjon az olvasó, mert pillanatnyilag úgy tűnik, ez – a mai kutatók munkáját is megkönnyítő – folyóirat többé nem fog megjelenni. Ez az írás tehát egyúttal nekrológnak is felfogható.

A Technikatörténeti Szemle a magyar műszaki muzeológia és a hazai tudomány- és technikatörténeti kutatások egyetlen folyamatosan megjelenő és folyamatosan megújuló fóruma. Első száma borítóján 1963-as dátummal jelent meg. A belső címlapon 1962. 1-2. szám áll, tehát tulajdonképpen a „közel” szót előadásom címéből el is hagyhattam volna. Az akkori technikával nyilván hosszú volt a nyomdai átfutás. A Szemle beköszöntője és a vezércikk a célokat az alábbi módon határozták meg: „A tudomány művelésének, fejlődésének és fejlesztésének alapja a múltak ismerete. Örömmel és nagy várakozással fogadjuk tehát a Művelődési Minisztérium áldozatkészségével meginduló Technikatörténeti Szemlét, amely valóra váltja régi vágyainkat, kíváncsiságainkat oktatási, nevelői és tudományos tekintetben és nem utolsósorban népgazdaságunk fejlődésének szélesebb körű megismertetésében.

hálás köszönet illeti ebben az előbbrejutásban a Műszaki Emlékeket Gyűjtő Csoport idáig, áldozatos és lelkes munkáját, ami remélhetőleg megvalósíthatóvá teszi az Általános Műszaki Múzeum létesítését műszaki és ipari nevelésünk, valamint szakemberképzésünk nélkülözhetetlen tudományos és gyakorlati szemléltető intézményét. Ennek érdekében fokozzuk technikatörténeti tevékenységünket és szeretettel várjuk és kérjük műszaki szakembereink mindegyikének hathatós közreműködését is.”¹

A vezércikkben Makkai László nagyjából máig ható érvennyel határozta meg a technikatörténeti kutatások iránt növekvő érdeklődés okát: „Napjainkban, amikor a technikai fejlődés a földi paradicsom vagy a végleges pusztulás alternatíváját állítja az emberiség elé, érthető módon növekszik az érdeklődés a technika története iránt, s ezt az érdeklődést már nem elégíti ki egyes technikák eredetének és fejlődésének, a feltalálók és a találmányok sorsának megismerése, hanem arra a kérdésre várunk választ, hogy milyen szerepet játszott általában a technika az emberiség fejlődésében.”² Ezen célkitűzések jegyében az azóta eltelt 50 évben 28 kötetet sikerült a Technikatörténeti Szemlének megjelentetnie.

Az első kötet rovatai még tükrözik azt a bizonytalanságot, mely körülvette a kiadó Művelődési Minisztérium műszaki Emlékeket Gyűjtő és Nyilvántartó Csoportjának végleges

¹ Dr. h. c. Vadász Elemér akadémikus, egyetemi tanár: Beköszöntő. Technikatörténeti Szemle, 1. szám, 1963.

² Makkai László: A technika fejlődésének törvényszerűségeiről. Technikatörténeti Szemle, 1. szám, 1963. 9.

feladatkörét. Nagy tanulmányok, kisebb közlemények, könyvismertetések és kiállítási kritikák mellett „Műszaki és ipari emlékek” című rovat is volt, ahol még az ipari műemlékek, mint ennek a csoportnak a hatáskörébe tartozó kérdés szerepelnek. Ekkor a szerkesztőbizottság 22 fővel működött. A szerkesztőbizottság elnöke Varga József professzor volt, a felelős szerkesztő Szilágyi István, a Művelődési Minisztérium Műszaki Emlékeket Gyűjtő és Nyilvántartó Csoportjának vezetője.

Mire 1973. január 1-vel a Művelődési Minisztérium Műszaki Emlékeket Gyűjtő és Nyilvántartó Csoportját Országos Műszaki Múzeummá szervezték, a Technikatörténeti Szemle szerkezete is múzeumi évkönyv jelleget öltött. A Technikatörténeti Szemle, mint a szakfelügyeletet ellátó országos múzeum fóruma megnyílt a műszaki szakmúzeumok előtt. Rovatai innentől kezdve az alábbiak lettek: tanulmányok, műszaki szakmúzeumok, krónika, könyvismertetés, bibliográfia. Egy idő után ez utóbbi rovat megszűnt, mivel a technikatörténeti szakirodalom kinőtte egy folyóiratrovat terjedelmét.

A főszerkesztő már két évvel korábban Szabadváry Ferenc akkor kinevezett főigazgató lett. 30 évig volt az évkönyv főszerkesztője.

A szerkesztők az évek során az alábbiak voltak:

- Szilágyi István (1963-1970)
- Rajnai Rudolfné (1971-1972)
- Vajda Pál (1973-1974)
- Vajda Pál – Debreczeny Ágnes (1974-1982)
- Vámos Éva – Orlai Györgyné (1986-1993)
- Orlai Györgyné (1994)
- Vámos Éva (2003-2008)

A szerkesztőbizottság tagjainak nevét az elmúlt közel fél évszázad során abc sorrendben Függelékben közlöm. A nevek mellett a kötetek száma, amelyek szerkesztésében részt vettek.

A Technikatörténeti Szemle szerkesztéséhez adott ötleteiket, tanácsaikat, az erre fordított idejüket, odafigyelésüket minden olvasó nevében is szívből köszöni a műszaki muzeológus és a tudomány- és technikatörténeti szakma.

A Technikatörténeti Szemle a kezdetektől nyitott volt a világra. Már a legelső szám tartalomjegyzéke is olvasható volt magyar mellett angolul és oroszul, és minden tanulmánynak, e kezdetektől van idegen nyelvű összefoglalója. Gyakran közli a lap külföldi szerzők munkáit, hazánk műszaki muzeológiáját, ill. tudomány- és technikatörténetét érintő témákat. Mindenkor lehetséges magyar szerzőknek munkáikat idegen nyelven közölni az évkönyvben. Lehetővé vált az is, hogy az Országos Műszaki Múzeum által, mint társrendező által szervezett nemzetközi konferenciák anyagának legjobb előadásai idegen nyelven vagy éppen magyarra fordítva hozzáférhetővé váljanak ezeken az oldalakon.

A SZERKESZTŐKRŐL

A KÖZEL 50 ÉV ALATT A Technikatörténeti Szemlének összesen 42 szerkesztőbizottsági tagja volt. Közülük 16-an vettek részt 10-nél több kötet szerkesztésében. A 28 kötet közül 21-nek a szerkesztésében vett részt Endrei Walter 1961 és 1998 között, tehát 37 év alatt. A szerkesztőbizottság kezdetben 22-tagú volt, 1972-től 17-tagú, 1992-ben pedig már csak 8 tagú, a „kevesebb több” elve alapján.

Szabadváry professzor 1961 és 1964 között volt a szerkesztőbizottság tagja, 1972-től 2002-ig, 30 éven keresztül pedig főszerkesztője. A továbbiakban szerkesztőbizottság már nem volt, felelős kiadóként Kócziánné dr. Szentpéteri Erzsébet jegyezte a kiadványt, szerkesztője pedig

jómagam voltam. A szerkesztőbizottsági tagok neveit az 1. táblázat tartalmazza. Nevük mellett azoknak a köteteknek száma áll, amelyeknek elkészítésében részt vettek.

1. táblázat. A szerkesztőbizottsági tagok nevei, és azoknak a köteteknek száma, amelyek elkészítésében részt vettek.

Sor sz.	Név	Kötet, db	Évek	Sorsz.	Név	Kötet, db	Évek
1.	Antall József	6	1985-1993	22.	Mészáros Vince	3	1961-1964
2.	Balassa Iván	2	1961-1964	23.	Minárovics János	14	1961-1984
3.	Bendeffy László	7	1961-1977	24.	Molnár László	11	1985-2002
4.	Bíró Gábor	11	1985-2002	25.	Nyárády Gábor	14	1961-1987
5.	Bogdán István	17	1971-1998	26.	Palló Gábor	9	1988-2002
6.	Debreczeny Ágnes	7	1975-1984	27.	Pap János	14	1961-1987
7.	Endrei Walter	21	1961-1998	28.	Páris György	12	1971-1989
8.	Faller Jenő	3	1961-1964	29.	Pongrácz Pál	14	1961-1984
9.	Gohér Mihály	3	1961-1964	30.	Rajnai Rudolfné	1	1971/1972
10.	Gönyei Antal	5	1971-1978	31.	Selmeczi László	2	1985-1987
11.	Héberger Károly	10	1971-1985	32.	Szabadváry Ferenc	3	1961-1964
12.	Hronszky Imre	1	2001/2002	33.	Szekeres Gábor	12	1971-1989
13.	Károlyi Zsigmond	3	1961-1964	34.	Szilágyi István	4	1961-1970
14.	Kiszely Gyula	3.	1961-1964	35.	Szögi László	7	1992-2002
15.	Kovács István	3	1992-1995	36.	Szőkefalvi-Nagy Z.	5	1975-1981
16.	Kovács Tibor	4	1979-1984	37.	Turiné Frank Zs.	12	1971-1989
17.	Lászlóffy W.	13	1951-1985	38.	Vajda Endre	4	1961-1972
18.	Lebovits Imre	3	1986-1991	39.	Vajda Pál	11	1961-1982
19.	M. Zemplén Jolán	5	1961-1974	40.	Vámos Éva Katalin	8	1994-2008
20.	Makkai László	15	1961-1989	41.	Varga József	16	1961-1991
21.	Mendele Ference	3	1961-1964	42.	Zorád Aladár	3	1961-1964

Vastagon szedtem azokat a szerkesztőbizottsági tagokat, akik 10-nél több kötet szerkesztésében vettek részt.

A táblázatból az is látszik, hogy többen voltak, akiket többször választotta be a szerkesztőbizottságba.

A ROVATOKRÓL

A rovatok elnevezése, száma és tartalma is változott az idők során. Három rovatot tekinthetünk állandónak: a Tanulmányok, a Krónika és a Könyvismertetések rovatát. A Tanulmányok rovatban hosszabb-rövidebb, átfogó jellegű és egy-egy kisebb témával foglalkozó cikkek egyaránt megtalálhatók voltak. Számuk a 20. században (közel 40 év alatt) 4 és 21 között változott, de semmilyen trendet nem. A 21. században megjelent számokban 7 és 9 között változott, tehát mondhatjuk, hogy állandó szinten mozgott. Az összes írásnak összességében 35%-át tették ki a tanulmányok.

A Krónika rovat igen színes volt: tartalmazott beszámolókat konferenciákról, kritikákat kiállításokról, néhány kötetben találhatók voltak ismertetések műszaki és ipari műemlékekről, egyesekben leírások egyes szakmúzeumokról. A híradások száma az 50 év alatt kötetenként 2-s 7 között változott, az összes írás 12%-át tették ki.

A könyvismertetés rovat igen gazdag volt, néhány kolléga hallatlanul sok szakirodalmat olvasott és bírált, méghozzá igen lelkiismeretesen és részletezve. Az 1970-e évek közepétől 5-6 éven keresztül hihetetlenül megszorodott a könyvismertetések száma, pl. az 1977-es kötetben 28, az 1980/81-esben pedig 24 könyv bírálata szerepelt. A könyvek zöme magyar nyelvű és honi kiadású volt, de néhány fontos és értékes külföldi könyvet is ismertettek. A könyvismertetések nagy részét ugyanaz a néhány szerző írta. Említhetném Bartha Lajost vagy Király Árpádot, akik nagy hozzáértéssel és ügyszeretettel látták el ezt a – tulajdonképpen – szolgáltató funkciót.

A konferencia-anyagok rovat jelentősebb, főleg nemzetközi rendezvényeken elhangzott előadásokat ismertetett teljes terjedelmükben magyarul vagy eredeti nyelven (angolul, ill. németül). A következő konferenciák, ill. kongresszusok előadásait ismertette a Szemle teljes terjedelmükben:

- Az 1972. évi MTESZ konferencia tudomány- és technikatörténeti munkái (17 előadás, VI. köt.)
- A technika fejlődésének néhány vonása Közép-Európában a 18. században (1 előadás, VIII. köt.)
- A mérés és a mértékek az ember művelődésében (1976) (35 előadás, X. köt.)
- Technikai fejlődés és műszaki felsőoktatás Magyarországon – Millecentenáriumi tudományos emlékülés (1996) (4 előadás, XXII. köt. 1996)
- ICOHTEC 96 „Műszaki Múzeumok és Technikatörténet” szekció előadásai (1996) (14 előadás, XXIII. köt. 1997-78)
- Papers of the Third International Conference on the History of Chemistry and Chemical Industry (1999) (7 előadás. XXV. köt. 2001-2002).

Az 5. rovatba – kissé önkényesen – összeraktam a műszaki és ipari műemlékekről szóló írásokat, amelyek még a Műszaki Emlékeket Gyűjtő Csoport idejéből valók (1963 és 1964-ből) és a szakmúzeumok ismertetéseit, amelyek 1973 és 1977 között datálódtak. A 2001-2002-es, XXV. kötet három ilyen anyagot tartalmaz, az OM akkori filiáléiról.

A 6. rovat a bibliográfia, amelynek összeállítására, mint mondtam – csak a „hőskorban”, az első 7 kötetben került sor. 1974 után csak egyszer, a XIV. kötetben (1983-84), de ez kizárólag az OMM bibliográfiáját tartalmazta.

A 7. rovat az Országos Műszaki Múzeummal kapcsolatos írásokat tartalmazza, elszórva találunk erre anyagot 1980 és 2000 között, majd – mintegy az évkönyv-jelleg erősítésére a XXVII. és XXVIII. kötetben (2005 és 2008 között) – összesen 19 írást, melyek mindegyike az OMM munkatársaitól származik. Ezek főleg a Múzeum tárgyi gyűjteményeit ismertetik.

Végül a 8., „vegyes” rovat tartalmazza Szabadváry professzor akadémiai székfoglalóját, amely olvasmányként is majdnem olyan lebilincselő, mint volt, amikor személyesen tőle hallottuk (XXII. kötet, 1996).

A KÖZLEMÉNYEK SZÁMA SZAKTERÜLET SZERINTI BONTÁSBAN

A 24. kötet (1999-200-ból), felhasználva az ezredforduló adta aktualitást, tartalmazza a Technikatörténeti Szemlében addig megjelent írások repertóriumát 27 szakterület szerinti bontásban, valamint az Országos Műszaki Múzeum addigi kiállításainak címét, helyszínét, időtartamát és rendezőjének nevét – mindkettőt igen áttekinthető módon, magyarul és angolul. Így állhatnak rendelkezésére a hazai tudomány- és technikatörténet kutatóinak írásai az egész világnak. Az izgalmas kötet végén – mintegy csemegeként – színes összeállítást láthatunk a Múzeum kiállításait reklámozó plakátokról. A közlemények számát szakterület szerinti bontásban az 1. táblázat tartalmazza

A legtöbb cikk, az összesnek több mint 15%-a múzeumokkal, ill. kiállításokkal kapcsolatos. Ez természetes, hiszen a Szemle az Országos Műszaki Múzeum évkönyvének a szerepét is betöltötte.

2. Táblázat. A Technikatörténeti Szemlében megjelent cikkek szakágak szerinti bontásban

	Szakág(ak)	Összes írás Szakáganként	Az összes %-ában
1.	Fizika	9	1,3
2.	Kémia, vegyipar	47	7,0
3.	Geodézia, térképészet, földtan	21	3,1
4.	Csillagászat, időmérés	22	3,3
5.	Finommechanika, optika	14	2,1
6.	Bányászat-kohászat	24	3,6
21.	Gépészet	21	3,1
8.	Elektrotechnika	22	3,3
9.	Híradástechnika, számítástechnika	10	1,5
10.	Közlekedés	23	3,4
11.	Vízépítészet, vízgazdálkodás	16	2,4
12.	Építészet	6	0,9
13.	Mérnöki tudományok, technika	10	1,5
14.	Gyártörténet, üzemtörténet	15	2,2
15.	Nyomdászat, papíripar	4	0,6
16.	Textilipar	11	1,6
17.	Malomipar	11	1,6
18.	Kézműipar	13	1,9
19.	Oktatás	12	1,8
20.	Múzeumok, kiállítások	110	16,3
21.	Tudomány egyes folyóiratai	45	6,7
22.	Konferenciák	34	5,0
23.	Életrajzok, nekrológok	62	9,2
24.	Történelem	24	3,5
25.	Régészet, ipari régészet	3	0,5
26.	Mérés és mértékek	39	5,8
27.	Egyéb	46	6,8
Összesen:		674	100

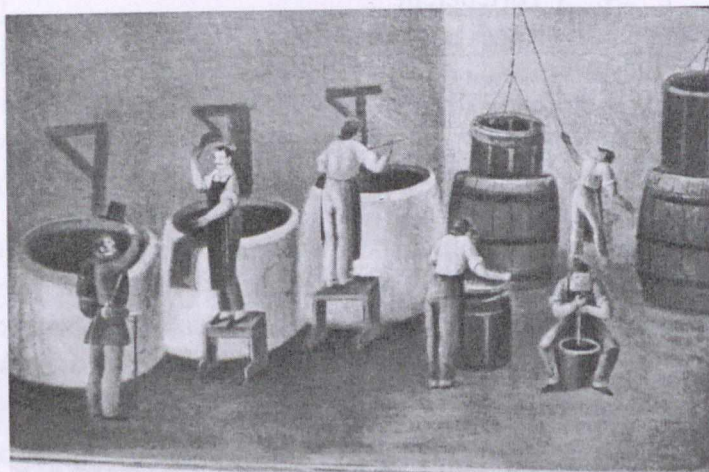
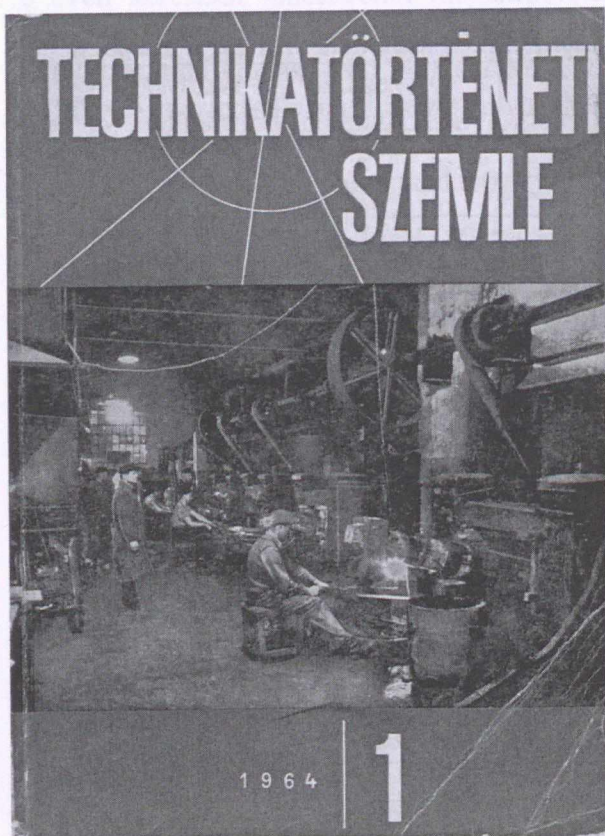
A második legnagyobb csoport az életrajzoké, nekrológoké. Ezek a tárgykörök sokszor előre nem látható eseményekhez kapcsolódnak, tervezni nem lehet az ezekbe tartozó cikkek számát. A harmadik legnagyobb csoport a kémia és vegyipar: tükrözi, többek között a 30 éven át volt főszerkesztő, Szabadváry professzor érdeklődési körét. A 28 kötetben mind a 27 tárgykörhöz tartozó cikkek előfordultak. Ez mutatja, hogy a lap igen sokoldalú: a szakemberek széles körének tudott érdekeset, tanulságosat nyújtani.

A szerző elérhetősége:

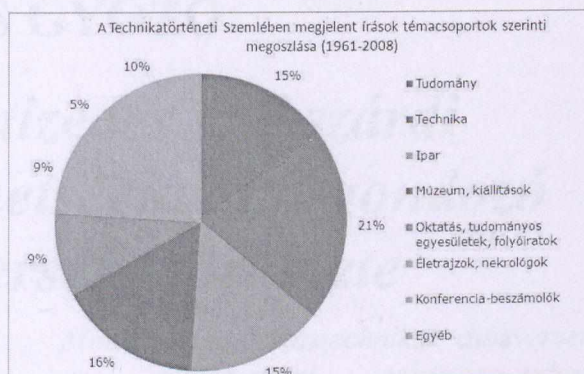
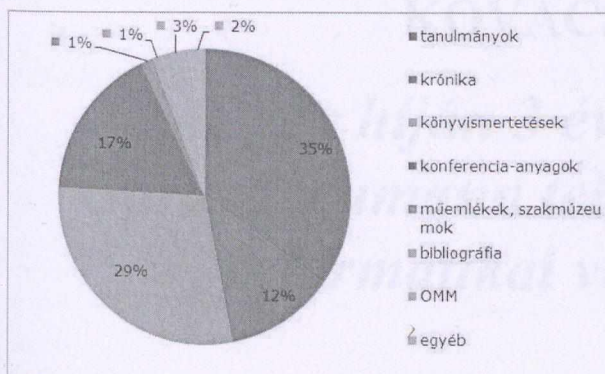
Vámos Éva

e-mail: vamos.eva@chello.hu

AZ IDŐMÉRÉS TÖRTÉNETE
ORSZÁGOS MŰSZAKI MÚZEUM – IPARMŰVÉSZETI MÚZEUM

